

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Ḥamishah ḥumshe Torah

‘im 3 targumim ... pe. Rashi, u-ferush Rashbam u-ferush Mikhlal yofi min
R. Shelomoh ben Melekh u-ferush Be’er reḥovot ‘al diḳduḳe Rashi ...
ve-Sefer ha-Ḥinukh me-Rabenu Aharon ha-Levi be-sof kol ḥeleḳ

Sefer Be-reshit

Shelomoh ben Yitṣḥaq

Frankfurt de-Oder, 544 [1783 oder 1784]

IT

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10050

אליה אתה אל ראי כי אמרה הנם הלם
ראיתי אחרי ראי : יד עליבן קרא לבאר
באר לתי ראי הנה בין קדש ובין קרד :
טו ותלד הנה לאבנם בן ויקרא אבנם
שם-בנו אשר-ילדה הנה ישמעאל :
טז ואבלם בן-שמעון שגרה ושש שנים
בלדת-הנה את-ישמעאל לאבנם :
ז ס א ויהי אבנם בן-תשעים שנה ותשע
שנים וירא יהוה אל אבנם ויאמר אליו אני-
אל שני התהלך לפני והיה חמים : ב ואתנה
בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד :
ג ויפל אבכם על-פניו וידבר אתו אלהים
לאמר : ד אני הנה בריתי אתך והיית
לאב המון נזים : ה ולא יקרא עוד את-
שםך אבכם והיה שםך אבנכם כי אב-
המון נזים נתתך : ו והפרתי אתך במאד
מאד ונתתך לגוים ומלכים ממה יצאו :
ז והקמתי את-בריתי ביני ובינך ובין
זרעך אחרך לדרתם לברית עולם להיות לך
לאלהים ולזרעך אחרך : ח ונתתי לך
ולזרעך אחרך ארץ מגידך ארץ כל-
ארץ כנען לאחת עולם והייתי להם לאלהים :
ט ויאמר אלהים אל-אברהם ואתה את-
בריתך תשמר אתה וזרעך אחרך לדרתם :

שביעי

ף

אמרת את-הויה אלהי חיי-כולהא ארי
אמרת הברם הקא שרתי חזיא בחרדאיתגלי
לי : יד על-בן קרא לבירא בירא דמלאך
קיימא אתחזי עלה-הא-היא בין-רקסובין
חנרא : טו וילידת הנה לאבנם בר וקרא
אבנם שום-בריה דילידת הנה ישמעאל :
טז ואבנם בר-תמנן ושית שנין כד-
ילידת-הנה ית-ישמעאל לאבנם :
א ויהוה אבנם בר-תשעין ותשע שנין
ואתגלי יי לאבנם ואמר ליה אנא אל שדי
פלח קדמי והוי שלים : ב ואתן קיימי בין
מימרי ובינך ואסני יתך לחדא לחדא :
ג ונפר אבכם על-אפוהי ומלל עמיה יי
למימר : ד אנא הא גור-קיימי עמך ותהי
לאב סגי עממין : ה ולא יתקרי עוד ית-
שךך אבכם ויהי שךך אברהם ארי לאב-
סגי עממין יהבתך : ו ואפישיתך לחדא
לחדא ואתנינך לכינשן ומלכין דשליטין-
בעממא מינך יפקון : ז ואקיס ית-קיימי
בין-מימרי ובינך ובין בנך בתרך לדריהון
לקיים עלם למחוי לך לאלהא ולבנך בתרך :
ח ואתן לך ולבנך בתרך ית-ארע תותבוך
ית-כל-ארעא דכנען לאחסנת עלם ואהוי
להון לאלהא : ט ואמר יי לאברהם ואת

ית

זאת

רש"י

ראי - מקוטחסף קמך מפני שהוא סס דבר אלוה הראיה שרואה בעלכון של עלוכין (יד) (ס"א ד"א אתה אל רואי ומשמע שהוא רואה
הכל ואין שום דבר רואה אותו) - הנם הלם - לשון תיעוב וכי סכורה בייתי שחף הלום כדכרות ראיתי שלוחו של מקום אחרי רואי
אותם ככיתו של אברהם שסס הייתי רגילה לראות מלאכים ותדע שהיתה רגילה לראותם שהרי מנח ראה את הוולאך פעם אחת ואחר מות
כמות ווראתה ד וסאחר זה ולא חרדה - (יד) באר להי כתרנונו : (טו) ויקרא אברהם שם וגומר - חף על פי שלא שמע
חכרם

אמר רבי אבהו אמר רבא אלהא קייס כל עלמא די תמית
בצערי ארום אמרה דא לחוד עלי אהגליהא היך
במר דאתגליהא על שבי רבונתי :

דימיקויהו מתפליל ליה ופן אמרה אנה היא הי מקום דחמי
ולא מהחמי ארום אמרה היא בכם הקא אהגליהא יקר
שכינתא ביי בתר חזיא : יד בגוון בן קרא לבירא בירא
דאתגלי עליה מי נתיים וקא היא יהיבא בין קמס ובין תלוצא :

טו וילדת הגד וגוי : טז ואברסוכר וגוי : א ונחמיה צברס בה משעין וחשעו שנין ואתגלי : ב לאברס ואמר
ליה אנא ארל שרי פלח קדמי ודמי ודמי שליב בבשרך : ב ואתן קימי וגוי : ג ועל דלא תורה צברס גזיר לא
הורה יביל למיבס ונפל על אנפוי ומיליל עמיה : ד לטימר : ד אנא הא וגוי : ה ולא יתקרי תוב ית שקר
צברס ויהי שקר צברס ארום לצב סגי סוגי עממין סניתך : ו ואפיש יתך וגוי : ז ואקיס ית וגוי :
ח ואתן לך וגוי : ט ואמר : לאברס וצנת ית קימי מיטור צנת רבך בדרך לדרהוון :

דא

רשי

אברס שרי הולף שמה וקראת שמי שמה על שרתה רוח הקודש עליו וקראו שמהאל : (י) ואברס בן שמוניס וגומר . לשכח של
ישמעאל נכתב להודיע שהיה בן י"ג סנה כשנחול ולא עכס : (א) אניאל שרי . חגי הוא טיס די באלהות ילכל כריה לפיכך התכלך לפני
ואמיה לך לאלו ולמנין וכן כל מקום שהא בתקרא פירושו בן די שנוהכל לפי הענין : התהלך לפני . כתרנונו סלח קדמי העסק
קנינותי : והיה חמיס . חק זהווי אחר זווי ביה שלם ככל קנינותי ולפי מדרשו התהלך לפני במנות מילה ובדבר הוה תמיה תמים
שכל זמן שהעלה כך אתם בעל מוס לפני . ח' א ויהי תמוס עכשו ואתה חקר ה' איברים ה' עינים ה' אזנים וראש הגויה ואוסף לך חיות על
סוף ויהי מנין אות יתן רע"ח עומן איכרין : (ב) ואתנה בריהי . כרית של אהבה וברית הארץ להודיע לך על ידי מנהו : (ג)
ויפול צברס על פניו . ממורת המבינה סעף שלא חל לא היה כוח לעמוד רוח הקודש נכבת עליו וכוונתו שאמר בכלעס מניל וכלוי עינים
בכריתת דר"א מנחתי כן : (ה) קיא אהמון גויס . לשון טעריקון של שמו ור"ש שתייה בנהתחלה שלא היה אכאל לארס שהוא
מקומו ועכשו אכ לכל העולם ואמילור"ש שהיה כונתחלה לא זה עמקוניה של קי"ו של שרי כהעשה על השכינה עד שהסיסו ליהושה
עכאמר (במדבר יג) ויקרא משה לאוסע כונן יהושע : (ו) ונתתך לגויס . ישראל ואדום שהרי ישמעאל כבר היה לו ולא היה חכשר
עליו : (ז) (והקטנות את בריהו) . ומה היה הפמית לבריות לך לאלהים : (ח) לאהות עולם . וסס איהו לכס לאלהים אבל (כר
ישראל) סדר בחונה לארץ כמו שאתן לו אלוה : (ט) ואתה . וי"ו וימסוף על ענין ראשון חגי הנה ברייתך אתך ואתה הוי וזכר לשערך
ומה

באר רהובות דקדוקי רשי

במסעך בין נוכח בוקר וסין נוכח הקספ כי קטניהם אומרים לשון נוכח (דוא) והולכנו למוסיף מלות רבות (דוא חאן
אזה דוא פרויה) אכן כלשוניו הקדושה יש הפרס במסעך לזכר אומינין וקראת קמ"ן תחת התי"ו ולנסח אומינין וקראת
התי"ו סכלת ונקודה תחתיה : (ד) משום דתעלה בהאן קרא אל ר"א רי"ס קמ"ן חסוף נס אחרי רואי רי"ס
במולס לכן חלק רש"י כשהתי"ו סתמן חסוף שם דבר וסיו"ד דכסף לאו לכיניו הוא רק לתואר השם וזה שמדייק רש"י
אל ראי אלוה הראיה (שערך גאט פון אלן זעבין) אבל אחרי רואי סתף"ס כמולס לשון כינוי הוא וסיו"ד לשון כינוי הוא אחרי רואי
כאך

מכלל יופי

יז (א) (אל שרי) : ענינו תקיף ומנצח בענין שורה והויה
כשדי המורה אות הכפל ולדעה הריק"ס שם
תואר ראוי בחילומן שרבי כלם משליכה (מוכית
אדם) יתבר' : (התהלך) כתרנונו רוצה
לומר ההתעסקות בעבודת הש"י . (והיה
ממים) ובזה תהיה שלם .
או רמז על המילה כי הנמול (ד) אב המון) . שרשו
הפון וענינו ענין קבוץ ורבו
העלה . וקרא"ע כתססוא (ה) ולא יקרא עוד אהת
כמותמים תביה עם ה' אלהיך
והעעס שלא משאל על המילה ;
הנפעל להוספת באיר וכן
כמדבר כן יחלק את הארץ
דנריס

בראשית יז לר לך

אונקלוס

י זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם
 ובין זרעך אחרך המול לכם כל זכר :
 יא ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות
 ברית ביני וביניכם : יב ובן שמנת ימים
 ימול לכם כל זכר לדרתיכם יליד בית
 ומקנת כסף מכל בן נקר אשר לא מורעה
 הוא : יג המול ימול יליד ביתך ומקנת
 כסף והיתה בריתי בבשרכם לברית
 עולם : יד וערל זכר אשר לא ימול
 את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא
 מעמיה את בריתי הפך : טו ויאמר
 אלהים אל אברהם שרי אשתך לא
 תקרא את שמה שרי כי שרה שמה :
 טז וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן
 וברכתייה והיתה לגוים מלכי עמים ממנה
 יהיו : יז ויפל אברהם על פניו ויצחק
 ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד ואם
 שנה הבת תשעים שנה תלד : יח ויאמר
 אברהם אל האלהים לו ישמעאל יתיה
 לפניך : יט ויאמר אלהים אבר שרה
 אשתך ילדת לך בן וקראת את שמו יצחק
 והקמתי את בריתי אתו לברית עולם

לזרע רשי יצחק

ומה היא שמירתו וזאת בריתי אשר תשמרו המול לכם וגומר : (י) ביני וביניכם וגומר . אותם של עכשיו : ובין זרעך אחרך :
 העתידין להולד אחרך : המול . כמו להמול כמו שאתה חואר עשות כמו לעשות : (יא) ונמלתם . כמו ונמלתם והכ"ן כו
 יתירה לסיוד המופל כו למיקים כגון כ' של נוסף ו' של נוסף (ונמלתם כמו ונמלתם אבל ימול לשון יפול כמו ונמלתם יאכל (טו) : (כ) שרי
 ין איתו (יב) יליד בית . שילדו השפחה בבית : מקנת כסף . שקנאו משילד : (יג) המול ימול יליד ביתך . כלן כפל
 עליו ולא חוור לשמנה ימים ללמדן שיש יליד בית נמול לחת (ס"ח לחת) שמנה ימים כמו שמכרש כנסכת שבת (דף לח) : (יד)
 וערל זכר . כלן למד שהמולה באותו מקום שהיא ניכר בין זכר לנקיבה (ב"ר) אשר לא ימול . משיגית לכלל עובדי ונכרתה .
 אבל אכיו חין ענוש עליו כרת אבל עובר בעשה : ונכרתה הנפש . הולך ערירי ומת קודם זמנו : (שבת כד) (טו) לא תקרא
 את שמה שרי : דמשמע שרה לילול לאחרים כי שרה קתם שמה שמה שרה על כל : (ברכות יג) (יז) וברכתי אותה . ומת ס"ח
 הברכה

דא קיימי דמטרון בין מימרי רבגיבון ובין בנגד בנדרד מטר לכתב גדל דכורא אין לית ליה אבא דמנוריה
יא ותגדון ית וגו' : יב ובר המניא יומיו יגור לכות גדל דכורא לדריבון מרקיניו בתיבון ורבינו בספסלון מן גדל
בר עמקין דלא מקנך הוא : יג מאן דהוא קויר יגור מרקיניו בתיבון ורבינו בספסלון רתוי קיימי בבשריבון לקים
עלם : יד ועקלאה דכורא דלא יגור ית בשרא דערלמיה ואין לית ליה מן דיןור וישחצי בר גשא ההוא מעמיה
יר קיימי אשני : טו ואמר : לאברהם שבי אנהמד לא תהי קרי ית שקיה שרי ארום שקרה שקמה :

ירושלמי

ואתרבין אברהם על אשוי תמיה :

על אשוי ותמה ואמר בליביה הלבר קמה שניו יתי וילד ואין שקרה
בתת משעין שניו תוליד : יז ואמר אברהם קדם : הלנאי ישמעאל יתמים ויפלת קומך : יט ואמר :

בקושטא

רשי

הכרעה שמורה לבערותה שאלמר (בראשית יח) היתה לי עדנה : זכרתיה . בהנקת שדים כשנכרה לכך כיום משה של יצחק
שהיו מרננים עליהם שהביאו אסופי מן השוק ואונורים כנינו הוא והביאה כל אחת בנה עובד ומניקתה לא הביאה והיא הניקה את כלם הוא
שאלמר הניקה כמים שרה כ"ר רמזו כעוקלת : (יז) ופול אברהם על פניו ויצחק . זה"ל לשון שמה ומדי ושל שרה לשון יומך
למדת שאברהם האמין ושוח ושרה לא החשיבה ולגלגה וזו שהקפיד הק"כ על שרה ולא הקפיד על אברהם : הלבן . יש תמיהות שכן
קיימות כמו (שמואל אב) הנגלה בגלתי (שם טו) הוזהר אתה ח"ו היא קיימת וכן אמר כלבו הנעשה חסד זה לאחר מה שהק"כ
עושה לי (טו) : ואם שרה הבת השעים שנה . היתה כדאי לילד ואף על פי שדורות הראשונים היו מולדין בני ת"ק שנה בימי
אברהם כיוצא בזה הענין כשרכא תשות כח לעולם ולא ולמד מעשרה דורות שמת ועד אברהם שמהו תולדותיהן בני' וכי ע' :
(יח) לוי שמעאל יחיה . הלוי יחיה ישמעאל ח"ו כדאי לקבל מתן שר כוח : יחיה לפניך יתיה לבידתך כמו התהלך
לפני פלח קדמי : (יט) אבל . לשון אהבת דברים וכן (בראשית מב) אבל אשמים אנחנו (מלכים ב) אבל כן אין לה
דקראת את שמו יצחק . על שם הנחוק . וי"ל על שם העשרה נסיונות ו' שנה של שרה ו' ימים שגמולוק' שנה של אברהם : (ס"א)
ואת כריתי למה לאמר כבר כתיב ואתה כריתי תשמור אתה ורעך וגומר אלא לפי שאמר הקימותי וגו' יכול בני ישמעאל וכי קטורה
ככלל הקיום ת"ל והקימותי את כריתי אתו ולא עם אחרים ואת כריתי אקים את יצחק למה לאמר למה שיהי קדוש ומכון .
דבר אחר אמר רבי אבא

באר דחובות דקדוקי רשי

(כאן עיין זעבן) : (טו) רשי"י מודיעך כוח דמלת ונבלתם שרשו נבל ונקרא אלרש"י יסוד הנפול ואלל המודקדקים מן
החסרים בעבור דלפנימיה תבוא הנ"ל השורש כמו ויזולתם ופענייה נופלת וחסירה מן המכתב ומלתם ואף על פי כן פתרון עיניהם אחד הוא
ומה שכתב עוד ונבלתם כמו ונשחתם אבל ימול לשון יפצל רצה לומר תיבת ונבלתם הוא מן התיבות המורים עמיס הפעולה כדבר
אחר כמו ונשחתם (איה ואלט איין אנדרין שראגין) כן ונבלתם (איה ואלט איין אנדרין כשניידן) אבל מלות ימול
לשון יפצל הוא רצה לומר מן התיבות המורות שקבלו הפעולות מן אחר יפצל (ער ווערט ווערן גייערשט פון איין אנדרין)
כן ימול (ער ווערט ווערן כשניידן פון איין אנדרין) (טו) הוצרכת לדעת כי שני מימי תמיהות היום מין
הראשון קראת תמיה אינה מתקיימת (כל"ל איז עו דען מיגליך) ולכן נקראת תמיה אינה מתקיימת משום דכאמת (איז עוניש
מיגליך) ומין השני נקראת תמיה מתקיימת (כל"ל איז עו דען מיגליך) ולכן נקראת תמיה מתקיימת משום דכאמת (איז עו זאל מיגליך)
ומשום דק"ש לרש"י אברהם תמיה כמו שרה ועל שרה הקפיד ועל אברהם לא הקפיד לכן קאמר רש"י יש תמיהות הרכה מתקיימת ורצה לומר
מלת הלבן תמיה מתקיימת היא וכן היתה כוננת אברהם (איז עו דען מיגליך פון גאט ווען איך שון בין אלם מזה שנים דו זע טיר קען
נאך ווערן גבא"ן פון איז דאך פון גאט אלו מיגליך) אבל כשרה כתיב ותנחמה היתה כוננת לתמיה אינה מתקיימת (איז עו דען מיגליך
וכאלו

מכלל יופי

לעג ושחוק (יח) (לו ישמעאל) נכתבה בזה ובשורק
וענינה בענין הלווי :
לפניך מענין ולפני דת והענין שיאמר זרע ישמעאל קייש
תמיד : או עוס לפניך בעבודתך :
(יט) (אבל שרה אשתך) . ענינו אין זה הדבר לכרבן גם
זה ופירשו הקב"ה בשר לאברהם אבינו על שרה ואמר
זכרתי אותה וגם נהתי מונגה לך בו ואמר אברהם לו
ישמעאל יתין לפניך השיבו הקב"ה אמת ישמעאל יהיה
וגם

דברים כ ולא ימסאת לכבאחיו : (ז) (לזוים) . כחרגומו
לשבתין . (י) (ביני זבניכם) . כנגד אברהם יצחק ויעקב
כי יעקב היה בימיו כי בן פ"ו שנה היה יעקב כשמת אברהם :
(יא) (ערלהבם) . כל דבר היחד והכבוד יראו להשריבון
ולהסירו יקרא ערלה : (יג) (המול ימול) - מבני נפער
ענין כריתה . (יד) (אשר לא ימול) שדשו נמול : (טו) (כי
שרה שמה) . דוצה לומר יהיה שמה ש"כ והידיה שמך
אברהם . (יז) (ויצחק) . שמת כלבו מתגמלו ואי לארדך

בדאשית יז יח לך כך

אונקלוס

ת לזרעו אחיו : כ ולישמעאל שמועתי
 הגה ברכתו אתו והפריתי אתו והרביתי
 אתו בממד מאד שנים עשר נשיאם יוליד
 ונתתיו לגוי גדול : כא ואת בריתי אקים
 את יצחק אשר תלד לך שרה למועד
 הזה בשנה האחרת : כב ויכל לדבר אתו
 ויעל אלהים מעל אברהם : כג ויקח אברהם
 את ישמעאל בנו ואת כל ילדיו ביתו
 ואת כל מקנתו בספו כל זכר באנשי בית
 אברהם וימל את בשר ערלתם בעצם היום
 הזה כאשר דבר אתו אלהים : כד ואברהם
 בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו :
 מפטיר כה וישמעאל בנו בן שלש עשרה שנה
 בהמלו את בשר ערלתו : כו בעצם היום
 הזה נמול אברהם וישמעאל בנו : כז וכל
 אנשי ביתו ילד בית ומקנתו כסף מאת בן
 בכר נמלו אתו :

קכ"ו . נמל"ו . סימן ד' . מכנה"ב סימן : ומפטירין
 בשעיה סימן ט' למה האמר יעקב :

יצחק ואקים יתקיימו עמיה לקיים עלם
 לבנה בתרוהי : כ ועל ישמעאל קבולית
 צלותך הגה ברבית יתיה ואפשיית יתיה
 ואסגית יתיה לתרא לתרא תרין עשר
 רבבין יוליד ואתניגיה לעס סגי : כא ית
 קיימי אקים עם יצחק דחוליד לך שרה
 לזמנא תרין בשתא אחרנתא : כב ושצי
 למלא עמיה ואסמלק יקראדיני מעלוהי
 דאברהם : כג ודבר אברהם ית ישמעאל
 בריה וית כל ילדיו ביתיה וית כל זבני
 בספיה כל דכורא באנשי בית אברהם
 ונור ית בשרא דעורלתהון בכרן יומא
 תרין כמא דמליל עמיה : כד ואברהם
 בן תשעין ותשע שנין כד נור ית בשרא
 דעורלתיה : כה וישמעאל בריה בן
 תלת עשרי שנין כד נור ית בשרא
 דעורלתיה : כז בכרן יומא תרין איסגור
 אברהם וישמעאל בריה : כז וכל אנשי
 ביתיה ילדי ביתא וזבני כסף מן זבני
 עממיא אתגורו עמיה :

פ פ פ

פ פ פ

ח א ורא אליו יהוה באלני ממרא וחוא ישב

פתח רשי'
 מלאך לזרעו בן הנבירה אמן האלה כתיב כי יאה מרוב אורו והכבוד כפרתו ואתו וסמאל וק' ואלת ברית אקים את יצחק :
 את בריתו ברית הוילה תהא מסורה לזרעו ליצחק : (ג) שנים עשר נשיאים . סגננים יכלו כחו (משלי כה) . נשיאים
 ורוח : (כב) מעל אברהם . לשון בקיה הוא כלפי שטיה ולמדנו (ב"ר) שהנשיאים מרסבתו של עוקם . (כג) בעצם היום
 בו כיום . סגננות כיום ולא כליה לא כתיב לא יתן הנשיא יוליד וכן דוד ודודים אלו הילוכו לא הכתוב
 לחול ולקיים חנותו של עוקם : ויכול : לשון ופעל (ז) : שהמולד : כהפעלו : כמו סכרס (בראשית ט) (יח) :
 (כד) בהמולו את בשר ערלתו . (טל אברהם סמון ואתו כערלת גורסה לחתון ויהי עתירא שהיה זקן מה עשה הק' כהשלת ידו
 ואתו עמו סגלחה זכרות עמו סברית לולא נאמר אלא עמו ס' ד' רש"י יט) באברהם לא נאמר את לפי שלא היה סבר אלא חתון סבר
 סככה כתיב ע"י תשום אכל ישאל שהיה ילד הווקח לחתון ערלה ולפניו המילה לכך נאמר כי את כ"ר : (כז) בעצם היום הזה
 שאלו לאברהם נ"ע שנה ולישמעאל ג' שנים כחול אברהם וישמעאל כז : ורא